

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.1; 341.9.01; 346.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-1>

Кучер Віталій Орестович,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0877-5735>

Парасюк Василь Михайлович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8195-7597>

Здреник Іванна Василівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8645-0701>

ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК ТА ІНТЕРЕСИ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА: КАТЕГОРІЇ ПРИВАТНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню понять «публічний порядок» і «інтереси держави та суспільства». На підставі аналізу положень міжнародного приватного права, норм цивільного та господарського законодавства виокремлено проблеми тлумачення зазначених понять.*

Відсутність чітких меж застосування публічного порядку та інтересів держави та суспільства призводить до злиття й ототожнення цих понять. У статті розмежовано публічний порядок та інтереси держави та суспільства.

Публічним порядком є публічно-правові відносини, які мають імперативний характер і визначають основи суспільного ладу держави.

Зроблено висновок, що «інтереси держави та суспільства» слід тлумачити у широкому розумінні. Оціночний термін «інтереси держави та суспільства» виконує універсальну заборонну функцію.

Інтереси держави та суспільства порушуються у разі порушення нормативних актів, у яких вони закріплені. Безпосереднім об'єктом посягання з боку учасників незаконного правочину є публічно-правові акти за своєю природою. Під інтересами держави і суспільства в цивільному законодавстві необхідно розуміти публічні інтереси, які знайшли своє законодавче закріплення в актах публічного законодавства у вигляді відповідних імперативних приписів. Зокрема, це приписи кримінального, адміністративного, податкового, митного законодавства.

У правозастосовній практиці важко розмежувати публічний порядок від інтересів держави та суспільства, що потребує подальших наукових розвідок. Правильне формулювання підстави недійсності правочину

(суперечність публічному порядку чи інтересам держави та суспільства) впливає на його правові наслідки. Для правочину, що порушує публічний порядок, такими наслідками є двостороння реституція. Натомість наслідком вчинення правочину з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, також може бути недопущення реституції або її односторонній характер (в залежності від наявності у сторін умислу на протизаконний результат).

Ключові слова: публічний порядок, інтереси держави та суспільства, міжнародне приватне право, правочин, недійсний договір, господарське зобов'язання, судовий розгляд цивільних справ, правозастосовна практика.

Kucher Vitalii, Parasiuk Vasyi, Zdrenyk Ivanna. PUBLIC ORDER AND INTERESTS OF THE STATE AND SOCIETY: CATEGORIES OF PRIVATE AND BUSINESS LAW

Abstract. The article is devoted to the study of the concepts of “public order” and “interests of the state and society”. On the basis of the analysis of the provisions of international private law, norms of civil and economic legislation, the problems of interpretation of the mentioned concepts are singled out.

Public order is public-legal relations that have an imperative character and determine the foundations of the social order of the state.

The lack of clear boundaries of the application of public order and the interests of the state and society leads to the fusion and identification of these concepts. The article distinguishes between public order and the interests of the state and society. It was concluded that «interests of the state and society» should be interpreted in a broad sense. The evaluative term “interests of the state and society” performs a universal prohibition function.

The interests of the state and society are violated in the event of violation of the normative acts in which they are enshrined. The direct object of encroachment by the participants of an illegal transaction are public legal acts by their nature. Under the interests of the state and society in civil legislation, it is necessary to understand public interests, which have found their legislative consolidation in acts of public legislation in the form of relevant imperative prescriptions. In particular, these are prescriptions of criminal, administrative, tax, customs legislation.

In law enforcement practice, it is difficult to distinguish public order from the interests of the state and society, which requires further scientific research. The correct formulation of the grounds for the invalidity of the deed (contradiction to public order or the interests of the state and society) affects its legal consequences. For an act that violates public order, such consequences are bilateral restitution. The consequence of committing a deed with a purpose that is known to be contrary to the interests of the state and society may also be the prevention of restitution or its one-sided nature (depending on the presence of the parties' intention for an illegal result).

Key words: public order; interests of the state and society; international private law; agreement; invalid contract; economic obligation; judicial review of civil cases; law enforcement practice.

Вступ. Цивільне право регулює майнові та особисті немайнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Цивільні відносини характеризуються диспозитивністю: надають можливість вибору між кількома варіантами поведінки в межах, встановлених законом, а також у відповідних випадках визначити зміст цивільних прав і обов'язків, розпоряджатися суб'єктивними правами на свій розсуд.

Водночас у цивільному законодавстві достатньо імперативних норм. При цьому особливе місце поміж імперативних норм посідають норми, що охороняють публічні інтереси. Питання механізмів захисту публічних інтересів в цивільному праві є багатоаспектним та складним. Цивільне право оперує такими термінами, як «публічний порядок», «інтереси держави та суспільства», не розкриваючи їх змісту.

Стаття 203 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) визначає загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Однією з умов дійсності правочину є вимога, що зміст правочину не може суперечити далі – ЦК України, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.

Законом України від 2 грудня 2010 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» внесено доповнення до ст. 228 ЦК України, яка визначала правові наслідки вчинення правочину, що порушує публічний порядок. Відповідно до внесених у ЦК України змін стаття доповнена частиною 3, яка передбачає правові наслідки вчинення правочину, що суперечить інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Внесеними змінами назва статті стала іменува-

тися «Правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства».

Використовуючи категорії «публічний порядок» та «інтереси держави та суспільства» як підстави недійсності вчиненого правочину, ці поняття у літературі та цивільному законодавстві чітко не визначаються. Відсутність меж застосування публічного порядку та інтересів держави та суспільства призводить до злиття й ототожнення цих понять між собою, що має наслідком порушення норм цивільного законодавства та суперечливу правозастосовну практику.

Матеріали та метод. Питання змісту категорій «публічний порядок» та «інтереси держави та суспільства» були предметом широкої дискусії в науці цивільного та господарського права. Зазначені дефініції розкривалися в працях Бичкової С.С., Білана О.П., Беяневича О.А., Гринько С.Д., Дзери О.В., Жекова В.І., Личенко І.О., Перова О.В., Потопальського С.С., Романюка Я.М., Саленка В.Ю., Семушиної О.В., Спасибо-Фатєєвої І.В. та інших. При цьому чіткі критерії розмежування цих понять не окреслено.

Окремі науковці вказують на тотожність цих понять [1, с. 10]. Проблема полягає в тому, що в будь-якому разі порушення публічного порядку здійснюється всупереч інтересам держави і суспільства [11, с. 33]. Судова практика також зазнає постійних змін, що зумовлює актуальність наукових досліджень у визначеній сфері питань. Тому метою даного дослідження є розмежування понять «публічний порядок» та «інтереси держави та суспільства»; аналіз відповідних положень міжнародного приватного права, норм цивільного та господарського законодавства; визначення правочинів, які підпадають під такі, що порушують публічний порядок, а також інтереси держави та суспільства.

Сучасне розуміння публічного порядку сформувалося передусім наукою міжнародного приватного права, зокрема англійською, французькою, німецькою правовими системами. Насамперед це стосувалося охорони

національного публічного порядку держави під час розгляду й вирішення спорів за участю іноземного елемента. Згодом термін «публічний порядок» поширився у інші галузі права.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про міжнародне приватне право» [2] публічний порядок законодавець розглядає як синонім основам правопорядку. Відповідно до названого закону норма права іноземної держави не застосовується у випадках, якщо її застосування призводить до наслідків, явно несумісних з основами правопорядку (публічним порядком) України.

Тому в міжнародному приватному праві публічний порядок охоплює сукупність норм права, дія яких спрямована на обмеження (виключення) застосування іноземного права у випадку, коли їх реалізація суперечить основним засадам правопорядку країни місця суду.

Як зазначає М. Латинський, публічний порядок використовується у таких значеннях:

1) публічний порядок як стан впорядкованості державно-правових відносин у галузі реалізації державної політики (передусім у сфері адміністративно-розпорядчих відносин);

2) публічний порядок як імперативне правило, що виключає реалізацію домовленостей сторін, закріплених у приватноправовому контракті;

3) публічний порядок як принцип, на основі якого оцінюється можливість застосування зарубіжного права;

4) публічний порядок як принцип, на основі якого оцінюється можливість реалізації приписів юрисдикційних актів зарубіжних судових та арбітражних установ [3, с. 25].

Як зазначає І.Н. Звягіна, публічним порядком є публічно-правові відносини, які мають імперативний характер і визначають основи суспільного ладу держави [4, с. 92].

Публічний порядок є насамперед принципом права, спрямованим на реалізацію державної політики щодо недопущення завдання шкоди фундаментальним інтересам і цінностям суспільства й держави: правам людини й громадянина, державному устрою та суверенітету, основоположним принципам і засадам

нормативного регулювання в певних галузях права тощо [5, с. 77].

Потребують обґрунтування погляди науковців, які публічний порядок намагаються поєднувати з громадським порядком [6]. Як зазначають І.О. Личенко та І.М. Жаровська, необхідно визначитися з співвідношенням термінів «публічний порядок» та «громадський порядок», їх тотожністю чи різним смисловим навантаженням [7, с. 307].

В результаті термін «публічний порядок» необхідно тлумачити як оціночний критерій, елементи якого закріплені у публічно-правових нормативних актах держави, що визначають основи державного ладу країни.

Схожу позицію має судова практика. У Постанові «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24 грудня 1999 р. № 12 Пленум Верховного Суду України вказав, що під публічним порядком належить розуміти правопорядок держави, визначальні принципи і засади, які становлять основу існуючого в ній ладу (стосуються її незалежності, цілісності, самостійності й недоторканності, основних конституційних прав, свобод, гарантій тощо) [8].

У постанові Верховного Суду України від 13.04.2016 р. (справа 6-1528цс15) суд наголосив, що категорія публічного порядку застосовується не до будь-яких правовідносин у державі, а лише щодо суттєвих основ правопорядку. Публічний порядок – це публічно-правові відносини, які мають імперативний характер і визначають основи суспільного ладу держави. Статтею 228 ЦК України визначено правові наслідки вчинення правочинів, що порушують публічний порядок, вважаються серйозними порушеннями законодавства, мають антисоціальний характер і посягають на істотні громадські та державні (публічні) інтереси, та встановлено перелік правочинів, які є нікчемними та порушують публічний порядок [9]. Аналізуючи спірні правовідносини, Верховний Суд України врахував зміст самої протиправної дії та небез-

пеки її для інтересів держави і суспільства загалом, а також значимості порушених інтересів внаслідок вчинення такого правочину.

Відповідно до ч. 1 ст. 228 ЦК України правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

При цьому залишається незрозумілим, якими критеріями керувався законодавець при віднесенні до випадків порушення публічного порядку лише порушення конституційних прав громадян, пошкодження та незаконне привласнення чужого майна, на що зверталася увага науковців. В дійсності можлива велика кількість правопорушень, що безпосередньо не пов'язані з посяганням на конституційні права або заволодінням майном, знищенням чи пошкодженням матеріальних цінностей. Тим не менш, такого роду правопорушення нерідко ставлять під загрозу суспільну безпеку, національну економіку, функціонування державної влади і зачіпають, як правило, не окремих суб'єктів або організації, а невизначене коло учасників суспільних процесів [10, с. 66].

Як зазначає С.С. Бичкова, правочин, що порушує публічний порядок, може бути спрямований на порушення не лише конституційних прав і свобод людини і громадянина, пов'язаних із обігом об'єктів права власності, а й інших, визначених у ст. 21–68 Конституції України прав і свобод [11, с. 31].

Якщо зміст терміна «публічний порядок» як критерію оцінки правовідносин у законодавстві розкрито, то зміст терміна «інтереси держави і суспільства» ані цивільне, ані господарське законодавство не визначає, що дає підстави тлумачити його надзвичайно широко.

Термін «інтереси держави та суспільства» не є новим у законодавстві України, адже використовувався у попередніх кодифікаціях цивільного законодавства, зокрема у Цивіль-

ному кодексі УРСР 1963 року (ст. 49).

Цивільне та господарське законодавство оперує таким поняттям, як «інтереси держави та суспільства», встановлюючи таку підставу недійсності правочину як порушення інтересів держави та суспільства.

Відповідно до ст. 208 ГК України недійсним є господарське зобов'язання, що вчинено з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства. Відповідно до зазначеної статті при наміру в обох сторін – у разі виконання зобов'язання обома сторонами – в дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за зобов'язанням, а у разі виконання зобов'язання однією стороною з другої сторони стягується в дохід держави все одержане нею, а також все належне з неї першій стороні на відшкодування одержаного. У разі наявності наміру лише у однієї із сторін усе одержане нею повинно бути повернено другій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного стягується за рішенням суду в дохід держави.

Після внесених 2 грудня 2010 року змін в цивільне законодавство ст. 228 ЦК України була доповнена новим недійсним правочинном: правочинном, що суперечить інтересам держави і суспільства. Стаття 228 ЦК України фактично містить окремі склади таких недійсних правочинів, як: 1) правочин, що порушує публічний порядок; 2) правочин, що суперечить інтересам держави і суспільства; 3) правочин, що суперечить моральним засадам суспільства.

Частина 3 цієї ж статті зазначає, що у разі недодержання вимоги щодо відповідності правочину інтересам держави і суспільства, його моральним засадам такий правочин може бути визнаний недійсним. Якщо визнаний судом недійсний правочин було вчинено з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то при наявності умислу у обох сторін – в разі виконання правочину обома сторонами – в дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за угодою, а в разі виконання правочину однією стороною з іншої сторони за рішенням суду стягується в дохід держави все одержане нею

і все належне – з неї першій стороні на відшкодування одержаного. За наявності умислу лише у однієї із сторін все одержане нею за правочинном повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави.

Для з'ясування поняття «інтереси держави та суспільства» показовим є рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. у справі за конституційним поданням Вищого арбітражного суду України та Генеральної Прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень ст. 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави та суспільства), де розкривається зміст поняття «інтереси держави». Суд вказав: державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо [12].

Тому інтереси держави та суспільства порушуються у разі порушення нормативних актів, у яких вони закріплені. Безпосереднім об'єктом посягання з боку учасників незаконного правочину є публічно-правові акти за своєю природою [13, с. 186]. Одним із таких нормативно-правових актів є, наприклад, Закон України від 19.06.2003 р. «Про основи національної безпеки України», який у ст. 7 визначає основні реальні та потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України у зовнішньо- та внутрішньополітичній, економічній, соціальній та гуманітарній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній сферах, а також у сферах державної безпеки та безпеки дер-

жавного кордону України. Так, основними загрозами національній безпеці України в економічній сфері є ослаблення системи державного регулювання й контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, зокрема фіскальної політики держави; тінізація національної економіки тощо.

Як зазначає О.П. Білан, під інтересами держави і суспільства в цивільному законодавстві необхідно розуміти публічні інтереси, які знайшли своє законодавче закріплення в актах публічного законодавства у вигляді відповідних імперативних приписів. Зокрема, це приписи кримінального, адміністративного, податкового, митного законодавства [14, с. 194].

Визначаючи недійсність господарського договору з підстав суперечності інтересам держави та суспільства, В.Ю. Саленко до таких правочинів відносить договори, що вчиняються з умислом щодо порушення нормативно-правових актів, що регулюють господарські відносини та пов'язані з захистом економічної конкуренції, управлінням об'єктами державної власності, оподаткуванням тощо. До таких договорів слід відносити договори, що спрямовані на ухилення суб'єктами господарювання від сплати податків, незаконне відчуження або користування об'єктами права власності, обмеження конкуренції, зайняття забороненими видами господарської діяльності, а також інші договори [15, с. 192].

Вищий Господарський Суд України у п. 3.6 Постанови Пленуму від 29 травня 2013 р. № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» вказав на орієнтовний перелік правочинів, що суперечать інтересам держави та суспільства. До таких господарських договорів Пленум відніс ті, що посягають на суспільні, економічні та соціальні основи держави і суспільства і спрямовані, зокрема, на: використання всупереч законові державної або комунальної власності; незаконне заволодіння, користування розпорядження (зокрема відчуження) об'єктами права власності українського народу – землею як основним національним

багатством, що перебуває під особливою охороною держави, її надрами, іншими природними ресурсами (статті 14, 15 Конституції України); відчуження викраденого майна; виробництво і відчуження певних об'єктів, вилучених або обмежених у цивільному обігу (відповідні види зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, іншої продукції, що має властивості, небезпечні для життя та здоров'я громадян, тощо); виготовлення і поширення літератури та іншої продукції, що пропагує війну, національну, расову чи релігійну ворожнечу; приховування від оподаткування доходів, інше ухилення від сплати податків; виготовлення чи збут підробних документів і цінних паперів; незаконне вивезення за кордон валютних коштів, матеріальних чи культурних цінностей; використання власного майна на шкоду інтересам суспільства, правам, свободі та гідності громадян [16].

Висновки. Вищенаведене дає можливість зробити висновок про багатоаспектність правової природи й функціонального призначення категорій «публічний порядок» та «інтереси держави та суспільства». Ці поняття пов'язані між собою єдиним спрямуванням – захистом публічних інтересів. Поняття «інтереси держави та суспільства» слід тлумачити у широкому розумінні. Оціночна конструкція «інтереси держави та суспільства» покликана виконувати універсальну заборонну функцію.

У правозастосовній практиці важко розмежувати публічний порядок від інтересів держави та суспільства, що потребує подальших наукових розвідок. Правильне формулювання підстави недійсності правочину (суперечність публічному порядку чи інтересам держави та суспільства) впливає на його правові наслідки. Для правочину, що порушує публічний порядок, такими наслідками є двостороння реституція. Натомість наслідком вчинення правочину з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, також може бути недопущення реституції або її односторонній характер (залежно від наявності у сторін умислу на протизаконний результат).

Список використаних джерел:

1. Білан О.П. Правочини, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства в цивільному законодавстві України. *Форум права*. 2019. № 1. С. 6–13.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.
3. Латинський М. Публічний порядок як комплексна категорія в сучасному міжнародному приватному праві. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 4. С. 24–29.
4. Звягіна І.Н. Застосування застереження про публічний порядок у сучасному міжнародному приватному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. Випуск 48. Том 1. С. 90–93.
5. Гринько С.Д., Костяшкін І.О. Публічний порядок та його роль в сучасному цивільному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 51. С. 76–80.
6. Комісаров С. Структура та основні елементи дефініції «публічний порядок». *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 9. С. 116–120.
7. Личенко І.О., Жаровська І.М. Проблеми оновлення нормативного регулювання (на прикладі проекту Закону України «Про публічний порядок»). *Наука і правоохорона*. 2019. № 1. С. 305–313.
8. Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text>.
9. Постанова Верховного суду України від 13.04.2016 р. (справа 6-1528цс15). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57731753>.
10. Кубко А. Захист публічного порядку в цивільному законодавстві України: проблемні аспекти сучасного регулювання. *Юридична Україна*. 2010. № 4. С. 64–69.
11. Бичкова С.С. Правові наслідки вчинення правочину з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 29–34.
12. Рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. Справа № 1-1/99. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99>.
13. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Москва : Статут, 2001. 842 с.
14. Білан О.П. Правочини, які порушують інтереси держави і суспільства, його моральні засади в цивільному законодавстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2021. 219 с.
15. Саленко В.Ю. Щодо питання про поняття недійсного господарського договору, що суперечить інтересам держави та суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 190–193.
16. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 29 травня 2013 р. № 11. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13/print1387798147064288>.

References:

1. Bilan O.P. Pravochny, zmist yakykh vyklykaye interesy derzhavy i suspil'stva v tsyvil'nomu zakonodavstvi Ukrayiny [Legal acts, the content of which contradicts the interests of the state and society in the civil legislation of Ukraine]. *Forum prava*. 2019. № 1. S. 6-13. [in Ukrainian]
2. Pro mizhnarodne pryvatne pravo [On private international law]: Zakon Ukrayiny vid 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> [in Ukrainian]
3. Latyn's'kyu M. Publichnyy poryadok yak kompleksna katehoriya v suchasnomu mizhnarodnomu pryvatnomu pravi [Public order as a complex category in modern international private law]. *Naukovi zapysky instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2018. № 4. S. 25 24-29. [in Ukrainian]
4. Zvyahina I.N. Zastosuvannya zasterezhennya pro publichnyy poryadok u suchasnomu mizhnarodnomu pryvatnomu pravi [Application of the public order clause in modern private international law]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya «Pravo»*. 2018. Vypusk 48. Tom 1. S. 90-93. [in Ukrainian]
5. Hryn'ko S.D., Kostyashkin I.O. Publichnyy poryadok ta yoho rol' u suchasnomu tsyvil'nomu pravi [Public order and its role in modern civil law]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiya*. 2021. № 51. S. 76-80. [in Ukrainian]
6. Komissarov S. Struktura ta osnovni elementy defynitsiyi «publichnyy poryadok» [The structure and main elements of the definition of «public order»]. *Pidpryyemstvo, hospodarstvo i pravo*. 2019. № 9. S. 116-120. [in Ukrainian]

7. Lychenko I.O., Zharovs'ka I.M. Problemy onovlennya normatyvnoho rehulyuvannya (na prykladi proektu Zakonu Ukrainy «Pro publichnyy poryadok») [Problems of updating normative regulation (on the example of the draft Law of Ukraine «On Public Order»]. *Nauka i pravookhorona*. 2019. № 1. S. 305-313. [in Ukrainian]

8. Pro praktyku rozhlyadu sudamy klopotan' pro vyznannya y vykonannya rishen' inozemnykh sudiv ta arbitrazhiv ta pro skasuvannya rishen', postanovlenykh u poryadku mizhnarodnoho komertsyynoho arbitrazhu na terytoriyi Ukrainy [On the practice of consideration by courts of petitions for the recognition and enforcement of decisions of foreign courts and arbitrations and for the annulment of decisions rendered in the order of international commercial arbitration on the territory of Ukraine]: Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 24 hrudnya 1999 r. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Tekst> [in Ukrainian]

9. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 13.04.2016 r. (sprava 6-1528tss15). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57731753> [in Ukrainian]

10. Kubko A. Zakhyst publichnoho poryadku v tsyvil'nomu zakonodavstvi Ukrainy [Protection of public order in the civil legislation of Ukraine: problematic aspects of modern regulation]: problemni aspekty suchasnoho rehulyuvannya. *Yurydychna Ukrayina*. 2010. № 4. S. 64-69. [in Ukrainian]

11. Bychkova S. S. Pravovi slidky vchynennya pravochynu z pytan', shcho nakopychuyut' interesy derzhavy i suspil'stva [Legal consequences of committing a deed with a purpose contrary to the interests of the state and society]. *Pryvatne pravo i pidpryyemnytstvo*. 2016. Vyp. 15. S. 29-34. [in Ukrainian]

12. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy vid 8 kvitnya 1999 r. Sprava № 1-1/99. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99>. [in Ukrainian]

13. Brahynskyy M. Y., Vytryansky V. V. Dohovornoe pravo. Knyha pervaya: Obshchye polozhenyya [Contract law. Book one: General provisions]. M.: Statut, 2001. 842 s. [in russian]

14. Bilan O.P. Pravochyny, yaki porushuyut' interesy derzhavy i suspil'stva, yoho moral'ni zasady v tsyvil'nomu zakonodavstvi Ukrainy [Acts that violate the interests of the state and society, its moral principles in the civil legislation of Ukraine]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.12. Kyiv, 2021. 219 s. [in Ukrainian]

15. Salenko V. yu. Shchodo pytannya pro ponyattya nediysnoho hospodars'koho dohovoru, shcho takozh spryyaye interesam derzhavy ta suspil'stva [Regarding the issue of the concept of an invalid business contract, which is contrary to the interests of the state and society Regarding the issue of the concept of an invalid business contract, which is contrary to the interests of the state and society]. *Chasopys Kyyivs'koho universytetu prava*. 2011. № 3. S. 190-193. [in Ukrainian]

16. Pro deyaki pytannya vyznannya pravochyniv (hospodars'kykh dohovoriv) nediysnyy [On some issues of invalidating transactions (business contracts)]: Postanova Plenumu Vyshchoho Hospodars'koho Sudu Ukrainy vid 29 travnya 2013 r. № 11. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13/print1387798147064288>. [in Ukrainian]